

KIRGIZİSTAN'IN MUHASEBE KÜLTÜRÜ

Yard. Doç. Dr. **N. Tetik**, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
İnönü Üniversitesi <ntetik44@hotmail.com>

ACCOUNTING CULTURE İN KYRGYZSTAN

Assist. Prof. Dr. **N. Tetik**, Kyrgyz-Turkish Manas University,
Inonu University <ntetik44@hotmail.com>

БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ В СФЕРЕ КУЛЬТУРЫ

Н. Тетик, доцент, Кыргызско-Турецкий университет «Манас»,
Университет Инону <ntetik44@hotmail.com>

Abstract

With the Collapse of Soviet Union several Turkish rooted republics have emerged in the central Asia. One of them is Kyrgyzstan. This study is trying to explore evolution and development of Kirgiz accounting culture. However almost all newly established Turkish rooted countries are mostly still applying the rules and regulations determined by soviet Russia before the perestroika. Since 1991, when the Kirgiz government had freedom, government is trying to adapt its economy to free market economy, they are still in transition. Whereas, it is difficult to conclude they have reached to required degree of dynamism in accounting profession standards and rules and regulations.

Businesses in area are still using the program called 1-C (in Russian "Odin Es") which is designed and applied by Russia after perestroika. This is quite detailed accounting program. Whole Central Asian Turkish countries, including Kyrgyzstan, have changed and revised some of the details in according to their rules and regulations in that program and they are using them as base for the accounting records.

Key words: Central Asian Turkish Republics, accounting, Kyrgyzstan, auditing.

Jel Classification: F,M41, M42, M49

Аннотация

С распадом Советского Союза в Центральной Азии появилось несколько независимых республик. Одна из них - Кыргызстан. Данное исследование пытается проследить эволюцию киргизской культуры. Однако почти все самостоятельные республики по-прежнему применяют правила и нормы, установленные советской Россией до перестройки. С 1991 года правительство Киргизии, обрета свободу, пытается адаптировать страну к свободной рыночной экономике, но она все еще находится на переходном этапе. Трудно заключить, что киргизская экономика достигла требуемой степени динамизма и в стандартах бухгалтерской отчетности, ее правилах и положениях. Предприятия в области все еще используют бухгалтерскую программу 1-С, которая разработана и применяется в России после перестройки. Это довольно подробная программа учета. Все центральноазиатские страны, включая Кыргызстан, изменили и переработали некоторые детали программы в соответствии со своими правилами и положениями и используют ее в качестве основы для бухгалтерских записей.

Ключевые слова: Центральная Азия, Турецкая Республика, бухгалтерский учет, Кыргызстан, аудит.

1. Giriş

1991'de SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkelerden biri olan Kırgızistan'ın, kapalı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapması muhasebe sisteminin de küresel muhasebe sistemine uyumlu ve dinamik yapı kazanmasını zorunlu kılmıştır. Diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında Kırgızistan muhasebe kültür ve yapısı daha güncel ve gelişmelere açık olmakla birlikte arzu edilen seviyede değildir.

Belirli ölçekli işletmeler, Rusya'nın oluşturduğu oldukça ayrıntılı "1-C" Rusçası "Odin Es" paket programını kullanmaya devam etmektedir. Kırgızistanın da dahil olduğu bütün Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, sadece belli ölçülerde paket programlarda kendi ülke kanun ve yönetmeliklerine paralel revizeler yapmaktadır. Özellikle Kırgızistan da muhasebe mesleğinin yasal yapısı ve çalışma koşullarına yönelik, ekonomik hayatın gelişimine uyumlu yeni kanuni düzenlemeler ve uygulamalar sınırlı seviyede de olsa yapılmaktadır.

Bu çalışmada Kırgızistan'ın bağımsızlık sonrası muhasebe sisteminin yapısı, hesap düzeni, muhasebe denetimi, muhasebecilerin mesleki yapısı ve ülke üniversitelerindeki muhasebe derslerinin eğitim müfredatındaki yeri incelenmeye, değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Genel Olarak Kırgızistan Muhasebe Sistemi

Kırgız muhasebe hukukunun dayanağını oluşturan yasal düzenlemeler, bağımsızlık öncesinde ve bağımsızlık sonrasında amaç ve kapsam itibarıyla birbirinden farklılıklar göstermektedir.

Bağımsızlık öncesi, Kırgızistan'da muhasebe hukukunun dayanağını oluşturan yasal düzenlemeler, merkezi olarak Sovyetler Birliği tarafından oluşturulmuş ve Sovyetler Birliği'ne bağlı diğer ülkelerde olduğu gibi Kırgızistan'da da uygulanmıştır. Bu dönemde özellikle merkez tarafından denetim ve kontrol fonksiyonuna yönelik olarak çeşitli yasal ve hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak muhasebe hukukunun temel çerçevesini oluşturan bir Muhasebe Kanunu oluşturulamamıştır. Çeşitli kanunların içerisinde dağınık bir biçimde muhasebe uygulamalarını yönlendiren düzenlemeler yapılmakla birlikte, Sovyet hükümeti tarafından onaylanan ve tüm üye ülkelerin uygulamak zorunda olduğu bir Muhasebe Yönetmeliği de hazırlanmıştır (Akay - Nacimudinova, 2008: 442-444).

Bu yönetmelikte; muhasebenin temel kavramları, finansal tablolarla ilgili ilkeler ve düzenleme kuralları, değerlendirme kuralları, muhasebe uygulama standartları, hesap planı, kayıt ve belge düzeni ile ilgili düzenlemeler, denetim standartları ve muhasebe mesleği ile ilgili düzenlemeleri içeren konular ayrıntılı biçimde yer almıştır (Akay-Pirimbayev, 2006: 211). Kırgız Cumhuriyeti de dahil eski Sovyet Birliği'nde muhasebe, istatistik ve vergi yetkililerinin ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanmıştır. Bu yapı, piyasa ekonomisindeki şirketler ve şirketlerin yöneticileri için gerekli olan bilgileri sağlayamamıştır (Anvaripour - Reid - Jusupbekov, 2004: 37).

Bağımsızlık sonrası, Kırgızistan'da muhasebe hukukunun dayanağını oluşturan yasal düzenlemelere bakıldığında, bağımsızlığın gerçekleştiği yıl olan 1991'den 1996 yılına kadar serbest piyasa ekonomisine geçiş, özelleştirme, şeffaflık, uluslararası yatırımların ülkeye girmesi ve benzeri konularda ilerleme kaydetmek için muhasebe uygulamalarında yenilikler yapılması gerektiği kabul edilmesine rağmen, herhangi ciddi bir çalışma yapılmamıştır. 1991-1996 döneminde eski Sovyet Sistemi, bir çok açıdan aksayan bir biçimde uygulanmaya çalışılmıştır. 1996 yılında Cumhurbaşkanı tarafından, Maliye Bakanlığı'na resmi bir görevle muhasebe uygulamalarının iyileştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması noktasında görevlendirme yapılmıştır. Bu görevlendirmenin sonucu olarak, Maliye Bakanlığı tarafından üniversite öğretim üyelerinden, uygulamacı meslek mensuplarından ve Maliye Bakanlığı yetkililerinden oluşan ve USAID (United States Agency for International Development) danışmanlığında bir komisyon oluşturulmuş ve komisyon 1997 yılında 22 adet UMS içeren ve UMS ile uyumlu Kırgız Muhasebe Standartları ile Kırgızistan için yeni Hesap Planını oluşturmuştur (Karakaya, 1999: 106). Ancak Maliye Bakanlığı tarafından emir niteliğinde yayınlanan bu çalışmalar, uygulamacılar tarafından bu günde tam kabul görmediği için istenilen seviyede yaşama geçirilememiştir.

1996-1998 yılları arasında ayrıca Kırgız Merkez Bankası tarafından bankacılık sisteminde Uluslararası Muhasebe Standartlarının talebine uygun olarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Nisan 2000'de Cumhurbaşkanlığı nezdinde Finansal Raporları Düzenleme Ulusal Komisyonu (FRDUK) isimli bir ulusal komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon, Muhasebe Kanununu hazırlamak ve ayrıca Kırgızistan'daki muhasebe uygulamalarının genel çerçevesinin nasıl olması gerektiğini belirlemek adına çalışmalara başlamıştır. 3 Nisan 2000 tarihinde Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) geçiş kararı alınmış ve 3 Temmuz 2001 tarihinde UFRS'nin tamamen kullanılmasına izin verilmiştir. Tüzel kişilerin UFRS'na geçiş zamanlaması, şirketlerin sermaye yapısı ve tutarları kriter alınarak 2003-2009 yılları arasına yayılmıştır. Ancak bu uygulama da tabanda tam kabul görmediğinden bugün de tatbikatı sağlanamamıştır.

Aralık 2000'de FRDUK, Cumhurbaşkanlığı nezdinden ayrılarak Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti nezdinde çalışmalarına devam etmiştir ve komisyonun ismi de Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonuna dönüştürülmüştür. Bu komisyon tarafından hazırlanan Muhasebe Kanunu, 2 Nisan 2002 tarihinde Kırgız Parlamentosu tarafından kabul edilmiş ve 29 Nisan 2002'de Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır (Akay- Nacimudinova, 2006: 58-61).

Söz konusu, Muhasebe Kanunu, dört bölümden oluşmaktadır (Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu, 2002: 1-20).

Birinci bölümde genel şartlar, ikinci bölümde muhasebe organizasyonunun gereklilikleri, üçüncü bölümde finansal raporlama, dördüncü bölümde muhasebe mevzuatına muhalefet edenlerin sorumluluğu ve Kanunun yürürlüğe giriş tarihi yer almaktadır.

Birinci bölüm altı maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler de yer alan düzenlemeler temel başlıklar altında şu şekildedir:

1. Madde: Muhasebe ve Metodolojik Temelleri
2. Madde: Muhasebenin Amaçları
3. Madde: Muhasebenin ve Finansal Raporlamanın İlkeleri
4. Madde: Muhasebe Konusundaki Mevzuatlar
5. Madde: Kanunun Kapsamı
6. Madde: Muhasebenin Devlet Tarafından Düzenlenmesine İlişkin Yetki

Kanun'un ikinci bölümü, üç maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

7. Madde: Muhasebenin Organizasyon Düzeni ve Sorumluların Belirlenmesi
8. Madde: Muhasebe Belgeleri
9. Madde: Aktiflerin ve Pasiflerin Envanteri

Kanun'un üçüncü bölümü, altı maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

10. Madde: Finansal Raporların Biçimsel ve İçerikleri
11. Madde: Şirketlerin Tasfiyesi Sırasındaki Finansal Raporlar ve Kurallar
12. Madde: Finansal Raporların Verilme Süresi ve Yerleri
13. Madde: Mali Yıl
14. Madde: Finansal Raporların Yayınlanması
15. Madde: Muhasebe Belgelerinin Saklanması

Kanun'un dördüncü bölümü, iki maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

16. Madde: Muhasebe Mevzuatına Muhalefet Edenlerin Sorumluluğu
17. Madde: Kanunun Yürürlüğe Giriş Tarihi

Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti çatısı altında faaliyette bulunan Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu 18 Kasım 2002 tarihinde 28 nolu Kararname ile Kırgızistan için bir Tekdüzen Hesap Planı oluşturmuş olup bugünde varlığını devam ettirmekle birlikte, uygulamada arzu edilen başarıyı sağlayamamıştır. Aynı Komisyon tarafından kabul edilen Uluslararası Muhasebe Standartları (41 adet standart), Kırgızistan'da uygulanması için Adalet Bakanlığı tarafından kayıt altına alınmıştır, ancak istenilen seviyede tatbikatı sağlanamamıştır.

3. Kırgızistan'da Muhasebe Denetimi

Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu tarafından hazırlanan Denetim Kanunu, 28 Haziran 2002 tarihinde Kırgız Parlamentosu tarafından kabul edilmiş ve 30 Temmuz 2002'de Kırgızistan Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır.

Denetim Kanununun çatısı üç bölüm ve on beş maddeden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel şartlar, ikinci bölümde denetim faaliyetleri düzenlemeleri, üçüncü bölümde denetimin performansı yer almaktadır (Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu, 2002: 1-15).

Kanun'un birinci bölümü, yedi maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

1. Madde: Denetim Faaliyeti
2. Madde: Denetim Standartları
3. Madde: Kanuni ve İsteğe Bağlı Denetim
4. Madde: Denetçiler
5. Madde: Denetim Firmaları
6. Madde: Denetçilerin Raporu
7. Madde: Bilgilerin Gizliliği

Kanun'un ikinci bölümü, üç maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

8. Madde: Denetim Faaliyetleri Konusunda Hükümet Düzenlemesi
9. Madde: Denetim Yeterlilik Sertifikası İçin Bireylerin Uygunluğu
10. Madde: Denetim Yeterlilik Sertifikasının Geri Alınması

Kanun'un üçüncü bölümü, beş maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerde yer alan düzenlemeler aşağıdaki gibidir:

11. Madde: Denetim Performansının Sınırları
12. Madde: Denetlenenlerin, Denetçilerin ve Denetim Firmalarının Sorumluluğu
13. Madde: Denetçilerin ve Denetim Firmalarının Yükümlülüklerinin Sigortalanması
14. Madde: Mesleki Denetim Kuruluşları
15. Madde: Kanunun Yasallaşma Prosedürleri

Denetim yasası, mali denetimi ve performans denetimini açık bir şekilde tanımlamakta ve denetimin uluslararası standartlara göre yürütüleceğini belirtmektedir. Ancak, pilot denetim aşamasındaki birkaç denetim çalışması hariç tutulursa, Kırgız Sayıştay'ının (13.08.2004 tarihli, 117 nolu Kırgız Cumhuriyet Kırgız Sayıştay Kanunu, Madde 5' göre Kırgız Sayıştay, Kırgız Cumhuriyeti'nde kamuya ait olan tüm merkezi yerel kuruluşların, işletme ve kurumların denetçisi olarak tanımlanmaktadır) çalışmalarının genellikle sınırlı ve katı bir uygunluk denetimi çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Sovyet sisteminden kalan anlayışla denetim, tekil işlemlere ve mevzuata aykırılıkların tespit edilmesine odaklanmıştır. Denetim bulguları, bu sorunları üreten sistemle ilişkilendirilmemektedir. Denetlenen kurumlara yapılan öneriler genellikle fazla ödenen tutarların tahsilâtına ilişkindir ve izleme çalışmaları da sadece tahsilâtın gözetiminden ibarettir (Karamollaoğlu, 2011: 144).

Genel olarak Kanun metni incelendiğinde ve uygulanmasına bakıldığında, denetim faaliyetlerinin de bağımsızlık öncesi veya bağımsızlık sonrası Rusya'yı taklit tarzında bir düzenleme ve uygulamalar olup işlerliğinde aksaklıklar yaşandığını söyleyebilmek mümkündür.

4. Kırgızistan Tek Düzen Hesap Planı

Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti nezdinde faaliyette bulunan Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu, 18 Kasım 2002 tarihinde 28 nolu Kararname ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uygun olarak Kırgızistan'daki mali kesim dışında kalan tüm işletmelerde kullanılmak üzere bir Tek Düzen Hesap Planı ve Kullanım Kılavuzu oluşturmuştur. Bu tekdüzen hesap planı Uluslararası Finansal Raporlama Standartları uygulamalarının gereklilikleri göz önüne alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu hesap planının oluşturulması sırasında Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu tarafından bir iş grubu oluşturulmuştur. Bu iş grubunda; alanında uzman devlet memurları, profesyonel muhasebeciler ve denetim

kuruluşlarının temsilcileri ile üniversite öğretim üyelerine yer verilmiştir. İş grubu tarafından hazırlanan ve komisyon tarafından da kabul edilen Hesap Planında dört rakamlı olarak, Hesap Sınıf ve Grupları ile Ana Hesaplara yer verilmiştir. Ayrıca Kullanım Kılavuzunda da Hesap Grupları ile Ana Hesaplar tarif edilmiş ve onların yapısı, amacı ve işleyiş biçimleri açıklanmıştır ve örnek kayıt biçimlerine de yer verilmiştir (Akay - Nacimudinova, 2006: 61-62).

Kırgız Tek Düzen Hesap çerçevesinde, 9 adet hesap sınıfı olup ilk beş hesap sınıfı bilanço hesaplarından, son dört hesap sınıfı ise gelir tablosu hesaplarından oluşmuştur. Üretim ve maliyet hesap sınıfları bulunmamaktadır. Nazım hesaplar için de ayrı bir hesap sınıfı olmamakla birlikte, Bilanço Dışı Hesaplar başlığı altında işletmeler isterlerse ihtiyaçlarına göre bilanço dışı hesapları ekleyebilirler.

Tekdüzen Hesap Planında bölüm olarak isimlendirilen dokuz başlıktaki hesap sınıfları şu şekildedir (Hakikat tecüme, 2012: 8-176):

- 1000 DÖNEN VARLILAR
- 2000 DURAN VARLIKLAR
- 3000 KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER
- 4000 UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER
- 5000 SERMAYE
- 6000 OLAĞAN FAALİYET GELİRLERİ
- 7000-8000 OLAĞAN FAALİYET GİDERLERİ
- 8000 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ
- 9000 OLAĞAN DIŞI FAALİYET GELİR VE GİDERLERİ.

5. Kırgız Cumhuriyeti'nde Muhasebe Mesleği ve Muhasebe Eğitimi Müfredatı

Kırgız Cumhuriyeti muhasebe ve denetim kanunları çerçevesindeki düzenlemelerin ışığında muhasebe mesleği, Bugalter ve Auditer olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Serbest muhasebeciliğin karşılığı olabilen bugalterlerin, muhasebe bürosu açabilmeleri için dört yıllık herhangi bir fakülte mezunu olmaları yeterlidir. Vergi dairesine tescil yaptırmak koşulu ile ilgili ünvanı alarak defter tutabilirler. Diğer taraftan, defter tutmada imza şartı olmadığından, beyannameye dayalı herhangi bir iş yeri mükellefi isterse kendi defterini kendisi tutabilir.

Muhasebe mesleğinin ikinci türü Auditerdir. Denetçi anlamına gelen bu mesleki kelime, statüsü bakımından mali müşavirin üstünde, yeminli mali müşavirin (Kırgızistan'da yeminli mali müşavir kavramı ve statüsü yoktur) altında bir görev ve yetkiye sahiptir. Auditerlerin İİBF mezunu olmaları şarttır. Auditerler kamu ve özel auditer olarak ikiye ayrılır. Devlet kurumlarını ve özel şirketlerini, her açıdan denetleme yetkisine sahip olan kamu auditerin atanması maliye bakanlığındaki yetkili makamlarca belirli imtihanlar yapılarak gerçekleştirilir. Özel auditerler, mali denetim kurumundan lisans belgesi almaları ve belirli sürelerle staj yapmaları koşulu ile büro açabilirler. Özel auditerler defter tutarlar ve özel şirketleri isteğe bağlı denetlerler.

Muhasebenin bir uzantısı olan vergilendirme yapısı da, Kırgız Cumhuriyeti'nde bazı açılardan farklılık arz etmektedir. Kırgız vergilendirme modelini üç başlık altında toplayabiliriz. Birincisi, Türkiye'deki basit usulün benzeri olan ve ülkede çoğu işletmenin bu kapsamda olduğu "Patent" belgesi alınarak gerçekleştirilen vergilendirme modelidir. Yıllık belirli bir cironun altındaki çok küçük işletmeler, söz konusu modele dahil olup defter tutmazlar, yıllık belirli tutarda hesaplanan vergileri aylık olarak vergi dairesine yatırır. İkincisi, defter tutma zorunluluğu olan (Türkiye'deki işletme hesabı esasına benzer olup basit olarak gelir giderleri gösteren T cetveli şeklindedir). "ÇP" diye isimlendirilen, ikinci sınıf tüccarlar diyebileceğimiz, yıllık cirosu belirli bir seviyenin üstündeki beyana dayalı mükelleflerdir. Bu tür işletmeler, işin niteliğine göre oldukça farklı vergilendirme standartlarına tabidirler. Üçüncüsü, en üst seviyede cirolara sahip, rusça terminolojide "OSOO, OAO" şirket yapısında olan birinci sınıf tüccar diyebileceğimiz mükellefler ise Türkiye'deki yapıya kısmen benzer vergilendirmeye tabi tutulurlar. Bu vergilendirme modeli kapsamındaki işletmeler, bilanço esasına benzer defter tutmak zorundadırlar.

Vergi mükelleflerinin vergi denetimi, senede bir defadan fazla olmamak, müddeti 30 günü geçmemek ve ilçe,şehir, bölge veya ülke vergi dairesi şubelerinin biri tarafından yapılmak şartıyla, denetim yapılacak şirketin adı, denetime tabi tutulacak sorular ve denetim süresi belirtilmiş olan Vergi Dairesi Başkanının yazılı olarak verdiği emir esasınca yapılır. Gerekirse denetim süresi, vergi dairesi yöneticilerinin yazılı izni ile 10 güne kadar uzatılabilir. Eğer, daha önce denetime tabi tutulan vergi mükellefinin denetimi sırasında tespit edilmeyen vergi kaçakçılığını kanıtlayan belgeler vergi dairesince elde edilmiş ise, vergi dairesinin, ilgili kuruluşun başkanına söz konusu belgeler hakkında bilgi verdikten sonra tüm denetim kurallarına uyarak 10 günden fazla olmayan bir süre içerisinde vergi mükellefini tekrar denetime tâbi tutma hakkı vardır. Her denetim sonuçları, vergi dairesinin bu konuda yetkili olan görevlileri tarafından zabıt veya rapor şeklinde hazırlanır ve denetime katılan tüm kişilerce imzalanır. Denetim yapıldığını tasdik eden belgenin bir nüshası,denetime tabi tutulan kuruluşun görevlisine teslim edilir. Denetime tabi tutulan kişinin, denetim raporunu kabul etmeyi ve imzalamayı reddetmesi halinde, söz konusu rapora durumla ilgili yazı yazılır (Öz, Gülten, Yusufoglu, 2014: 248-249).

Kırgız Cumhuriyeti'ndeki yüksek eğitim kurumlarında yürütülen muhasebe eğitim müfredatı hakkında, özet olarak şunları söyleyebiliriz. Kırgızistan'da yüksek öğretim yapan yerli ve yabancı üniversiteler, Kırgızca, Türkçe, Rusça, İngilizce dillerinde eğitim yapmaktadırlar. Muhasebe dersleri genelde, finansal (genel) muhasebe, maliyet muhasebesi, envanter ve bilanço ders isimleri altında verilmektedir. Bazı üniversitelerde denetim, şirketler muhasebesi, yönetim muhasebesi ve mali tablolar analizi dersleri de verilmektedir. Bunlarla birlikte, bazı üniversitelerde İİBF altında 4-5 yıllık eğitim yapan Muhasebe ve Denetim bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümlerde yukarıda sayılan derslere ek olarak, muhasebe teorisi, muhasebecilik, muhasebe tarihi, muhasebenin esas modelleri, 1-C muhasebesi, uluslararası finansal raporlama standartları, vergi muhasebesi ve raporlama, bütçe muhasebesi ve raporlama, denetim teorisi, iflas eden işletmelerin muhasebesi ve analizi, uygulamalı denetim, adli muhasebe, sigorta işletmelerinde muhasebe, ileri muhasebe, dış ekonomik faaliyetlerin muhasebesi, ticarete ve küçük işletmelerde muhasebe isimleri altında oldukça ayrıntılı muhasebe dersleri okutulmaktadır. Üniversitelerin eğitim dillerine paralel olarak, muhasebe dersleri de, o dilin kaynağını oluşturan muhasebe kitap ve dökümanlarıyla anlatılmaktadır. Örneğin Türkçe eğitim yapılan bir muhasebe dersinde, Türkiye muhasebe sistemi çerçevesinde konular işlenmektedir. Rusça eğitim yapılan bir üniversitede muhasebe, Rus muhasebe sistemi temel alınarak müfredat şekillendirilmektedir. İngilizce eğitim yapılan üniversitelerde, Amerikan muhasebe sistemi anlatılmakta, Kırgız dilinde ise genel muhasebe Rus sistemi esas alınarak, sadece genel muhasebe mantığı verilerek işlenmektedir. Muhasebe eğitiminde yaşanan söz konusu oldukça çok başlıklı farklı tarz ve yöntemler, pratik hayatta çelişkileri beraberinde getirmektedir. Kırgız Cumhuriyeti'nde defter tutma "1-C" denilen ve Rusçası "Odin Es" olarak adlandırılan paket programla yapıldığından, paket programı kullanmak isteyenlerin, ayrıca bu program hakkında eğitim alması zorunlu olmaktadır.

6. Sonuç

Bir geçiş ekonomisi olan Kırgızistan, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 1991 yılında bağımsızlığını kazanarak yeni bir siyasi ve ekonomik dönüşüm, yenilenme sürecine girmiştir. Bu amaçla 1996 yılından itibaren başlatılan ekonomik ve mali reform çalışmaları uluslararası mali kuruluşların gözetiminde devam etmektedir.

Kırgızistan'da defter tutma mükellefiyetindeki işletmeler, Rusya'nın oluşturduğu oldukça ayrıntılı "1-C" Rusçası "Odin Es" paket programını kullanmaya devam etmektedir. Kırgızistan'ın da dahil olduğu bütün Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, sadece belli ölçülerde paket programda kendi ülke kanun ve yönetmeliklerine paralel revizeler yapmaktadır. Bununla birlikte Kırgız Cumhuriyeti, muhasebe kültürünün yasallaşması, kurumsallaşması ve dinamik bir yapıya kavuşması içinde yoğun çalışmalarda bulunmaktadır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının uygulanmaya konulması, ülke geneli için Tekdüzen Hesap Planı ve Denetim Kanununun hazırlanması, üniversitelerin ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında farklı muhasebe derslerinin okutulması söz konusu çalışmalara örnek verilebilir.

Hiç kuşkusuz sistemleri teoride kısa sürede değiştirebilirsiniz, ancak her yönüyle kültürün değişmesi oldukça uzun zaman alır. Bir ülkede muhasebe kültürünün de zaman içerisinde oluşturulmasında, tesis edilmesinde ekonomik hayatın işlevselliği, karar alıcı mekanizmaların sağlıklı, bağımsız ve tutarlı olması son derece önemlidir. Öte yandan, bağımsızlık sonrası Kırgızistan’da 2005 yılında ihtilal olması, komşu ülke Kazakistan’la olan yoğun ticari ilişkilerin, Kazakistan’da 2007 tarihinde yaşanan ekonomik krizden oldukça olumsuz etkilenmesi, 2008’deki küresel finansal kriz, 2010 yılında tekrarlanan ihtilal, 2011’de parlamenter sisteme geçiş, 2013 sonlarında yaşanan yaklaşık %13’lük devalüasyonun 2014 yılında da artarak süreklilik arzemesi, belirli ölçülerde muhasebe kültürünün oluşum hızını yavaşlatmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, Kırgızistanda muhasebe kültürünün arzu edilen seviyede küresel boyut kazanması ve dinamik bir yapıya kavuşması için, öncelikle ülke içerisindeki birtakım olumsuzlukların ve kısıtların kaldırılması zorunludur. Bu kayıtların başlıcaları: ekonomik yapının nitel ve nicel olarak yetersizliği, yerli ve yabancı yatırımcının reel sektördeki yatırım azlığı, coğrafik olumsuzlardan dolayı bölgesel işbirliğinin yetersizliği, yolsuzluklar, doğrudan veya dolaylı olarak yapılan iç ve dış politik müdahaleler, bürokrasi fazlalığı ve ağır işleyen karar alma mekanizmaları, kurum ve kanunlardaki kurumsal yönetim ilkelerinin eksikliği ve son olarak istikrarlı, sürdürülebilir ekonomik ve siyasi yapının oluşturulamamasıdır. Bu eksiklik ve yetersizliklerin ortadan kaldırılması derecesinde, ülkede bütün boyutlarıyla muhasebe kültürünün daha rasyonel, gelişimlere açık bir yapıya kavuşacağını ve hayata geçirilebileceğini söyleyebiliriz.

Kaynaklar

1. Akay, Hüseyin – Nacimudinova, Seyil, “Kırgız Tekdüzen Hesap Planı ve Kırgız Tekdüzen Hesap Planının Türk Tekdüzen Hesap Planı İle Karşılaştırılması”, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:16, s. 57-77, 2006.
2. Akay, Hüseyin – Nacimudinova, Seyil, “Kyrgyz Accounting Law in Soviet and Independence Period”, 12th World Congress of Accounting Historians, Congress Proceedings Vol: I, July 20-24, s. 441-450, 2008, İstanbul-Türkiye.
3. Akay, Hüseyin – Pirimbayev, Cusup, “Kırgızistan’da Muhasebe Eğitimi ve Uluslararası Muhasebe Standartlarının Muhasebe Eğitimindeki Rolü Üzerine Bir Araştırma”, XXV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Kitapçığı, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 19-23 Nisan, 2006, s. 209-217, 2006, Bodrum-Türkiye.
4. Anvaripour, Neside Tas – Reid, Barry – Jusupbekov, Aybek, Diagnostic Study of Accounting and Auditing Practices in Kyrgyz Republic, Asian Development Bank, 2004, Philippines.
5. Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu, Denetim Kanunu, 2002, Bişkek-Kırgızistan.
6. Hakikat, Tercüme, Kırgızistan Tek Düzen Hesap Planı, Hakikat tercüme Limited Şirketi, 2012, Bişkek-Kırgızistan.
7. Karakaya, Mevlüt, “Studies on Accounting Standards in Kyrgyzstan”, Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 3, s. 91-106, 1999.
8. Karamollaoğlu, A Ömer, “Kırgız Sayıştayının Kapasite Geliştirme Faaliyetleri”, Sayıştay Dergisi, Sayı: 81, s. 143-153, Nisan-Haziran, 2011.
9. Kırgızistan Muhasebe Kanunu, Finansal Raporlama ve Denetim Standartları Devlet Komisyonu, 2 Nisan, 2002, Bişkek-Kırgızistan.
10. Öz, Ersan-Gülten, Selçuk-Yusufoğlu, Arkan, “Kırgızistan’da Girişimcilik Faaliyetlerinin Finansal ve Vergisel Yönleri”, 6. Uluslararası Girişimcilik Kongresi (ICE’14), 24-26 Nisan-2014, s. 245-251, 2014, Bişkek-Kırgızistan.
11. 117 nolu Kırgız Cumhuriyet Kırgız Sayıştay Kanunu, 13.08.2004, Bişkek-Kırgızistan.